

פאר תחת אפר" לימי "בין המצרים"

חדשי הקיץ, תמוז ואב, הם לנו חודשי אבלות החורבן, וחורבן זה הוא חורבן המקדש. יחד עם המקדש אנו מבכים את חורבן העם והארץ – אבדן עצמאותנו, הגלות אל ארצות נכר, והפיזור האיום (שלשה אלו מונה המהר"ל מפראג, בספר נצח ישראל¹, כמרכיבי הגלות) – אולם המושג 'אבלות החורבן', במשמעותו ההלכתית המצומצמת ובתודעת ישראל, מיוחד הוא, בראשונה, לחורבן המקדש.

א. זכרון המקדש ותיקון החטא

אמנם, חורבן הבית הוא התוצאה מחטאינו. כשהחריב נבזראדן את המקדש זחה דעתו, יצאה בת קול ואמרה לו "עם הרוג הרגת, היכל שרוף שרפת, קמת טחון טחנת"². משנגזרה הגזירה על ישראל ועל המקדש, שוב אין 'להתפעל' יותר מדי מן החורבן עצמו, אין הוא אלא הביטוי המעשי וההוצאה לפועל של גזר־הדין. אם כן, לכאורה עלינו לעסוק רק בתיקון הסיבה – החטאים – ומדוע הטעם בהתמקדות בחורבן עצמו? האם 'בית שרוף' ברצוננו לכנות? נעסוק תחילה בתוכן הגורם לבית להיות מעון להשראת השכינה, אך מה לנו לבקש כעת את בנין הבית? אם נחרבנו בגלל שנאת־חינם נעסוק באהבת־חינם, אך לכאורה מוקדם הוא עדיין העיסוק בתוצאה, רחוקה היא הדרך!

אלא, למה הדבר דומה? לאב שכעס על בנו והשליכו מביתו. ודאי שעל הבן לומר: "עלי לתקן את דרכי", שהרי הם שגרמו לעונש. אך האם משום כך ישכח הוא את בית אביו ולא יתאווה לשוב אליו?! הלא אם אין הוא מצפה למפגש המחודש עם אבא, תהיה אז הטבת דרכיו רק לעיסוק שבינו לבין עצמו. ברור אמנם שאין הוא רוצה לחזור ל"רגע שלפני" העונש, לאב הכועס על בנו

א. ישעיה סא, ג.
ב. פרק א.

ג. סנהדרין צו, ב.

ולאירת המתיוות שבבית. אך לעולם אין הוא שוכח את הבית החם, את שעשועי אב ובנו באהבה שאין כמותה.

ואולי מתאים יותר לענינו המשל המקובל לאהבת איש ואשתו. נתאר לנו בני זוג שנפרדו לאחר מריבה וסכסוך מתמשך, ואחר כך מטיב כל אחד את דרכו והרי הוא מקיים יחסי אנוש נפלאים עם כל בריה בעולם, אך להתחתן שוב אינו מוכן; לאחר שנכזה ברותחין מעדיף הוא בעת לשמור על קרירות וריחוק בתחום זה, ומוטב לו להיות כרווק חביב וטוב מזג. לא זו התכלית!

אם אין אנו מחכים לבנין הבית, לשכון השכינה בתוכנו כימי עולם, הופך אפילו התיקון הנעלה ביותר למנותק ממקורו. תהיה או התשובה לקיום התורה, לאהבת הריע, לחיבת ארץ חמדה — דברים קדושים שאין למעלה מהם — לתשובה חסרה. החורבן נגרם על כי "לא ברכו בתורה תחילה"^ד — קודם הלימוד לא ברכו את ה'; "ברוך אתה... אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו" — והיינו שהעיסוק בתורה מנותק היה מנותן התורה (כפירוש המהר"ל^ה). גם העיסוק בעם ובארץ צריך להיות מחובר לה' אלוקי ישראל ואלוקי הארץ. על כן, זכר המקדש — "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם"^ו — הוא המלווה אותנו בכל הדרכים הארוכות. כל המשימות אשר בפנינו, קטנות בגדולות, צעדים הם בדרך אל המקדש, אל שעשועי אבינו בבית הגדול הקדוש.

מובן מאליו, אם כן, כי לנגד עינינו לא עומד המקדש ערב החורבן. אז זועקים נביאים "מי ביקש זאת מידכם רמוס חצרי... ידיכם דמים מלאו"^ז, שנאת חנם אוכלת בכל פה, והבית, אבוי, הוא כבר 'בית שרוף'. הקרבנות שוב אינם מתקבלים ל'ריח ניחוח'^ח, הכרובים אינם פונים זה מול זה "כחיבת זכר ונקבה"^ט, וההיכל אינו אלא 'עלה התאנה' לחטאי ישראל.

זוכרים היינו את המקדש בו עשרה נסים משמשים תדיר^י, בו מלבינה לשון של זהורית במוצאי יום הכיפורים ושמוחים העם כי נמחל עון^{יא}, בו אוכלת האש

ד. בבא מציעא פה, ב.
ה. בהקדמה לספר תפארת ישראל.
ו. שמות כה, ח.
ז. ישעיה א.
ח. "זהשמותי את מקדשיכם ולא אריח בריח
ניחחכם" — ויקרא כו, לא. וראה בפרק "ריח
ניחוח".

ט. על פי יומא נד, א, וכבא בתרא צט, א.

י. משנה אבות ה, ה.

יא. יומא סו, א.

משמים קרבנותינו^{יב}, נענה הכהן באורים ותומים, וסנהדרין יושבת בלשכת הגזית. אליו באים עולי רגלים, ואיש אינו אומר צר המקום^{יג}, ולויים במעמדם וכהנים בעבודתם, ונביאים ברוחם... לזכר מקדש כזה אנו בוכים.

ובבכי זה משתתפים אנו עם הקב"ה:

אמר ר' אחא, (משל) למלך שהיה יוצא מפלטין שלו בכעס. משהיה יוצא היה חוזר ומגפף ומנשק בכותלי פלטין ובעמודי פלטין ובוכה ואומר "הוי שלום בית פלטין שלי, הוי שלום בית מלכותי, הוי שלום בית יקרי, הוי שלום מן כדון הוי שלם". כך משהיתה שכינה יוצאת מבית המקדש היתה חוזרת ומגפפת ומנשקת בכותלי בית המקדש ובעמודי ביהמ"ק ובוכה ואומרת "הוי שלום בית מקדשי, הוי שלום בית מלכותי, הוי שלום בית יקרי, הוי שלום בית מקדשי"^{יד}.

ב. "ואת עפרה יחוננו"

מהרגשת אבלות החורבן נגזרים הלכות ומעשים — מדיני ומנהגי האבלות בימי 'בין המצרים', ועד לסימני האבלות שאין אנו שוכחים לעשות אף בעיתות השמחה, כאפר מקלה אשר בראש חתנים^{טו}. בתוך זה, נתבצר מקום מיוחד לדינים ומנהגים הקשורים למקום המקדש עצמו: "הרואה ירושלים בחורבנה, אומר: ציון היתה מדבר שממה; וכשרואה בית המקדש, אומר: בית קדשינו ותפארתנו אשר הללוך בו אבותינו היה לשרפת אש וכל מחמדנו היה לחרבה, וקורע"^{טז}.

אכן, זכר החורבן אינו גורם רק לאופן המפורט בו נוהג המגיע לירושלים, אלא אף מהווה סיבה וטעם בפני עצמו לעצם העליה לירושלים ואל קרבת מקום המקדש.

שלחו להם בני ארץ הקדושה... אבל אנו יש לנו לבכות ולעשות הספד.. שאנו בני המלכה (השכינה)... נקרב בכל יום למיטת אמנו ולא נמצאה שם, נשאל עליה — אין מי שישגיח עלינו... לנו יאה לבכות,

טו. שולחן ערוך, אורח תק"ס ב.
טז. שם תקס"א ב.

יב. זבחים טא, ב.
יג. משנה אבות שם.
יד. איכה רבה, פתיחתא כה.

לנו יאה לספור. ננשק עפר רגליה, ננשק מקום בית מושבה, ננשק
כותלי היכלה ונבכה תדיר..."

וומה נצבט הלב למקרא התיאור מלא השנאה של אחד מ'אבות הכנסייה/
הירונימוס שחיק עצמות, מלפני יותר מ־1500 שנה: "עד היום הזה אסורים
העבדים הבלתי נאמנים (היהודים), מהיכנס ירושלימה... והם קונים בכסף את
הזכות לבכות על חורבות עירם... ואין מרשים להם לבכות אפילו בכייה אחת
חינם. ותראה כי ביום שנלכדה ירושלים בידי הרומאים, באים עם נדבא,
מתקהלות נשים כבדות־זקנה וגרים עשוקי־שנים ולבושי קרעים... קהל
האומללים מתכנס... מבכה עם אומלל, אך לא ראוי לרחמים את חורבות
המקדש...".

הן כה יאמר רבי יהודה הלוי¹ — נאה דורש ונאה מקיים:

אבחר לנפשי להשתפך במקום אשר רוח אלהים שפוכה על
בתיריך... מי יעשה לי כנפים וארחיק נדוד, אניד לבתרי לבבי בין
בתריך. אפול לאפי עלי ארצך וארצה אבניך מאוד ואחונן את עפריך.

ואחריו כותב ר' אשתורי הפרחי, בספרו כפתור ופרח²: "ומה שאנו נוהגים עם
אחינו אנשי גאולתנו יושבי הארץ... לעלות לירושלים בחגים ובמועדים, אינו
אלא מפני עגמת נפש, רצוני לומר, להרבות עגמת נפש".

גם היום, עוליגם אנו לירושלים, למרגלות הר הבית, ואף להר הבית עצמו
(בזהירות, על פי כל גדרי ההלכה) — כחלק מאבלות החורבן.

אין כמו ההתרפקות על מקום המקדש החרב והשמם, בכדי לעורר את
הקישור הנפשי אל הבית, החסר באותו המקום. בכינורות אשר בידי הלויים,
המעוררים את בכיים על נהרות בבל, כך לנו הר בית ה'; כי תחת זמרת עולי
הרגל בשמחת לבב "קומו ונעלה ציון"³, מתעורר ההולך בין ההרבות לבבי
ולמספר, כמי שמתו מוטל לפניו.

יז. זוהר חדש, איכה (כאן בתרגום).
יח. בשירו "ציון הלא תשאל".

יט. פרק ו.
כ. משנה ביכורים ג, ב.

ג. אבלות החורבן — הצפיה לבנין

אולם הבדל יש בין אבלות החורבן לאבלות רגילה. גזירה היא על המת שישתכח מן הלב^{כא}, ואין אבלות נמשכת יותר משנים עשר חודש. השיקוע באבלות עלול להביא לידי רעל היאוש והחידלון. אם רק במה שהיה בעבר נתונים כל מעיינינו, אפשר לאבד את הקשר לחיים בהווה ובעתיד שלפנינו. המוות הוא טומאה, וחסד עשה עמנו הקב"ה שאין המתים משתמרים ובעל כרחנו נוביל אותם אלי קבר^{כב}. אך באבלות החורבן מתמידים אנו שנים על שנים, ואיננו פוסקים מלעלות אל מקום המקדש החרב — מה נותנת לנו הרגשת השממון והריקנות הלזוג

אכן, לא במת עסקינן; "קרושת המקדש וירושלים מפני השכינה ושכינה אינה בטלה, והרי הוא אומר "והשמותי את מקדשיכם", ואמרו חכמים, אע"פ ששוממין בקדושתן הן עומדים"^{כג}. אם השכינה לא בטלה מעיר הקודש והמקדש הרי זה מפני שעתידיה היא עוד לשוב ולהתגלות שם במלואה; צער החורבן כה ממשך ונוקב דוקא משום שזהו מצב זמני, שאינו קבוע. אין אנו אבלים על מה שהיה ואבד ולא ישוב עוד, אלא על האבידה המבקשת את בעליה, ועל הבעלים המחזר אחר אבידתו.

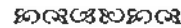
הוי אומר, אבלות החורבן היא הצד השני של מטבע הצפיה לבנין. המטיב להבין ולהצטער על החורבן חוקה עליו שתקות הבנין בוערת בליבו, והמצפה באמת כל ימיו לישועה, המתאוה לבנין, ודאי לא יוכל שלא להרגיש את כאב החורבן, כמכוות אש בבשר החי. השיקוע באבלות החורבן אינו כחיטוט בקברים, אלא מגלה הוא, על דרך השלילה, את עומק וחוזק הצפיה לחידוש החיים. ורבות הן דמויות המופת, מעולי ירושלים, שכל כך מבטאות הן את זו הבעירה הפנימית, כר' יהודה הלוי, הרמב"ן, ורבים אחרים.

זהו הפירוש הפשוט לדברי חכמינו: "שמחו את ירושלים וגילו בה כל אהביה שישו אתה משוש כל המתאבלים עליה" — "מכאן אמרו: כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה, ושאינו מתאבל על ירושלים — אינו רואה

כג. הלכות בית הבחירה ו, טז.

כא. פסחים נד, ב.
כב. פסחים שם.

בשמחתה^{כד}. האבלות היא הרגשת החסרון. כל המתאבל ומרגיש את החסרון — מבקש את מלוי החסרון, וגם יזכה לכך.

כך הוא ההסבר הבסיסי, וגם הפשוט והאמיתי, לקשר בין החורבן לבנין — "כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה". לפי זה, משמש החורבן כתשליל ('נגטיב') למצב הבנין, כשם שמעלת האור אינה מושגת אלא מתוך החושך. אבלות החורבן היא ה'איך גיסא' של כל הטוב והיקר שאינו, הרגשת החלל שנפער. חווית החורבן אותה אנו עוברים בתשעה באב, בקריאת איכה, בקינות ובאגדות החורבן, היא חווית כאב הגפילה אל התהום, יסורי המכות ושריקת השוט המצליף. אמנם מעדיפים היינו להיזכר בתפארת הבנין, אלא שכדרכו של עולם, ההפכים כרוכים זה בזה, וההתבוננות על עומק החושך אשר בתהום מזכירה ומדגישה את עוצם האור במרום הפסגה. במבט כזה, העיסוק בחורבן אינו אלא בדיעבד, ובאמת התודעה החיובית שלנו עוברת היא מבנין אל בנין, בגשר הנמתח על פני תהום החורבן. רק משום כך באה ההתעצמות בתחושת החורבן, ואם כן, גם כשאנו מעלים את זכר החורבן עיקר כוונתנו היא לבסוף ולהשתוקק לבנין.

ד. שמחם בבנין שלם

אך ניתן להעמיק יותר במהות הקשר שבין החורבן לבנין. ידועים דברי חז"ל כי ביום שחרב ביהמ"ק נולד המשיח^{כה}. יש, אם כן, במצב החורבן משהו שאין במצב הבנין הקודם לו. ומהו?

כבר נאמר כי המקדש ערב חורבנו לא היה כליל השלמות, בלשון המעטה. כשהגיע המצב הרוחני לדיזטא התחתונה שאליה הגיע, היה כבר בחורבן מימד מטרה! טהרה זו כואבת היא ונוראה מאין כמותה, כמוה כהזדככות החוטא בייסוריו, אך לעתים אין ברירה אלא להרוס ולמחוק את הצורה הקודמת על מנת להתחיל מחדש, לסתור על מנת לבנות. בשלב מסויים נהפך המצב

כד. תענית ל, ב.

כה. איכה רבה א, נא.

הכביכול מושלם — של ישראל בארצו ומקדש ה' בתוכו — למכשול ואבן נגף, ל'בית שרוף' המהווה תחליף לבית האמיתי. לעומת זאת, כאב החורבן, כפי שאמרנו תחילה, הוא על ה'זמנים הטובים'. החורבן לא רק מחק את הבית הקיים באותה נקודת זמן, אלא היווה סיומה של תקופה שלמה, על אורותיה ועל צלליה. יחד עם חורבן הבית השני, אנו מתאבלים גם על הבית הראשון, ואולי גם על המשכן בשילה ובמדבר. בחטאינו, התדרדרה תקופת הבית למצבים שהשאיירו בנו גם משקעים שליליים, אך באבלות החורבן קל להפריד את התבן מן הבר, להתגעגע אל הטוב והקדוש.

אך יותר מזה: בעצם, אותן תקופות שאנו מתאבלים על אבדן, מעולם לא הגיעו לשלמות, ואפילו בשיא פסגתם. היום, לאחר החורבן, מותר לחכמים להעז ולומר בפירוש כי הבית השלישי יעלה על קודמיו. זהו יתרונה של אבלות החורבן, מכוחה יכולים אנו לצפות אל בנין שמעולם עוד לא היה. ההתמקדות בקישור הנפשי אל נקודה מסויימת בזמן הבית, תופסת על-כרחיה, במודע או שלא במודע, גם את החסרונות ונקודות התורפה, אותם חסרונות שאפילו תקופת הזוהר בימי המלך שלמה לא היתה נקיה מהם. אך העיסוק בתחושת החורבן מאפשר להתקשר אל המושגים הטהורים, קודם שנפלו והסתבכו בעולם המעשה. עלינו לדעת, אם כן, כיצד — יחד עם האבל על מה שהיה — לא לשקוע בנוסטלגיה תמימה, אלא להיות מוכנים גם לדברים חדשים לגמרי.

אי אפשר לדרוש מיהודי החי בזמן הבית כי יתפלל ויבקש בכל ליבו לבנין בית אחר. לכן, לא יכל המשיח להולד כל עוד ישראל היו בארצם והמקדש על מכונו. ההכנה לגאולה שלמה מתחילה רק כאשר הבנין הקודם מתגלה כזמני ובלתי מושלם. רק כשנעלם לגמרי האור הקודם, כאשר מגיע החושך הגמור, מתחילים אנו לבקש "אור חדש על ציון תאיר"¹⁷.

כתוצאה מתפיסה זו באה ההבנה שיערי הגאולה שאנו בראשיתה נעלים הם לאין-שיעור על כל שהיה לפנינו, וממשיכים הרחק הרחק, אל מעבר לקו האופק ותחום ההשגה — "ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלקים בציון"¹⁸.

17. בברכת "יוצר אור".

18. בתהלים פד, ח.

אך מאידך, יש להדגיש כי על אף שמדובר בדברים כה עליונים, צריכה להיות המוכנות להתחיל לצעוד כאן ועכשיו בדרך להגשמת יעדים אלו, וגם בצעדים קטנים לכאורה. הן כך אומר הנביא זכריה בדבר ה' אל מייסדי הבית השני — "כי מי בז ליום קטנות^{כח}, מוטל עלינו לצפות לגדולות אך גם לא להרתע מן הקטנות. ואמנם, נכונות זו נובעת היא מאותה ההבנה עצמה שמה שיהיה אינו דוקא כדוגמת מה שהיה, ומי יודע כיצד תצמח הישועה בימים אלה — לא יפלא מה' דבר להתחיל להוליכנו בדרכים מפתיעות, גדולות גם קטנות, ישירות או עקלקלות. ובאמת, דברי הנביא הללו מכוונים כלפי אלה אשר ה'צויר' של הבית הראשון בזכרונם עלול לשתקם מלהשתתף בהתחלה הצנועה שלפניהם — "ורבים מהכהנים והלויים וראשי האבות הזקנים אשר ראו את הבית הראשון ביסודו, זה הבית בעיניהם בכים בקול גדול^{כט} — אל תהיו משועבדים ל'צוירים' מוגדרים, רק על פי הבנתנו ותפיסתנו האנושית, החלו בקטנות והאמינו בגדולות: "עלו ההר והבאתם עץ ובנו הבית וארצה בו ואכבדה אמר ה'".

מתוך הדברים האלה עולה ובוקעת תחושת הנחמה; שהרי כל עצמה של אבלות התורבן באה היא מפני ההכרה הגמור שבבנין, והרי ודאי שהחושך הגמור יפנה את מקומו לאור חדש. הצפייה והתקווה לבנין העתיד — תוך הבנה עמוקה כי אי אפשר אחרת — נושאות את הנוחם האמיתי. לא נחמה שקטה, בתחושת בניעה והשלמה עם החסר, אלא נחמה בוטחת, מתוך מבט על העתיד הנהדר אשר עבורו שוה היא כל הדרך, על מעלותיה ומורדותיה. כך יכולים אבלי ציון למחות דמעתם ולהאזין, בלב נפעם, לקול רינה הנשמע חרישית מבין החרבות...

כח. זכריה ד, י.
כט. עזרא ג, יב.

ל. חגי א, ח.

ה. האור הגדול הנעלם בחושך החורבן

אולם, עלינו להעמיק יותר בהבנת תחושת החורבן, להעמיק עד שנראה כיצד גנוזה הנחמה ממש בתוך החורבן עצמו ואל הרובד הזה מוליכה אותנו, בעיקר, תורת החסידות:

ישראל, שלא כשאר אומה ולשון, לעולם קשורים הם בחבל הטבור אל אביהם שבשמים. טעמו של קיום אנושי 'רגיל' אין הם יודעים. מראשית ועד היום ועד לעולם, נשמת החיים של ישראל, ככלל וכפרט, היא ביעוד שניטע בם בברית ביציאת מצרים — "ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש"^{לא} — יעוד המונח בשורש נשמתם עוד קודם שנברא העולם^{לב}. הגשמת היעוד בפועל, הקמת ממלכת כהנים בה ישראל במקומם ושכינה שרויה ביניהם — הוא תכלית קיומם.

מה, אם כן, מתרחש בשעת החורבן? הרי כאן הגיעו הדברים לידי כך שבחרון אף ה' "השליך משמים ארץ תפארת ישראל"^{לג}. כשמפני חטאינו גורשנו ממקומנו וגלינו מארצנו, נעלמו לכאורה כל הקשרים בינינו לה'. ה'למעשה' שבתכלית קיומינו כמעט ואינו קיים, לכאורה. ואף על פי כן, למרות הכל, ממשיכים אנו לשרוד, והקיום בגלות מפליא אף הוא — גדול הרועה הנוטר את צאנו בין שבעים הזאבים. המביט אל נוראות החורבן מגלה כי אותה יד המשליכה אותנו משמים ארצה, היא הממתינה בהסתר לתמכנו גם בעומק התהום; גם בתוקף המכות ועוצם הריחוק, כשאין הארת פנים שוחקות, ממשיכה יד ה' הנעלמה להדריכנו. אך מדוע ואיך זה כך הדבר, כיצד ממשיך הקשר לאחר שנראה כי טעם קיומו אינו קיים כעת?

אלא, שגם כאשר כל האהבה הגלויה פסקה ונעלמה ותחתיה בא הסתר הפנים והזעף, במסתרים עדיין לוחשת האהבה הנעלמה — אהבה שאינה תלויה בדבר. דוקא כאשר נחרבו וגזו כל הגשרים הגלויים הנאים המזינים את אהבת ה' וישראל, כאשר באמת גורשנו ונצא בבושת פנים, מתבטא אז קשר אחר — קשר 'חשוך' ואילם, אך עם זאת עצמי ואמיתי יותר, למעלה מעלה מתמורות המציאות.

לא. שמות יט, ו.

לב. "מחשבתן של ישראל קדמה לכל דבר",

לג. איכה ב, א.

כתוב בספר בני יששכר^ל:

שמעתי בשם הרב הקדוש מורינו הרב ר' פנחס מקאריץ צוק"ל, על
הא דאמרו רז"ל "בט' באב נולד משיח בן דוד" — הטעם הוא, להיות
נשמת משיח בן דוד היא נשמה היותר גבוהה וכוללת, ואם כן צריכים
ללידת זו הנשמה זיווג היותר עליון. והנה נוכל להתבונן בענין אהבה
גשמית בעולם הזה כענין אהבת חברים ואיש עם אשתו, בהיותם ביחד
לא תוכר כל כך האהבה, מה שאין כן כשרוצים להפרד ולהרחיק נדוד
לזמן רב, אז יתפעלו הנפשות באהבה יתירה, אהבה עזה, מגודל
הגעגועים.. ואם כן, תתבונן לפי זה דבשעת הפירוד אז הוא הזיווג
באהבה יתירה ביותר.. ונולד מזה הנשמה היותר עליונה. על כן, להיות
בעוונותינו הרבים הפירוד בין הדבקים היה בתשעה באב.. נולד מזה
הזיווג משיח...^ל

באותה השעה המבטאת את הריחוק היותר גדול, קיים — ברובד אחר של
המציאות — היחוד והחיבור היותר גדול. אילו היה הקשר מקרי וזמני, אהבה
התלויה בדבר, היה חולף ונובל עם רוח הקדים המחריבה, היתה האהבה בטלה
בביטול הדבר. אך "ישראל אף על פי שחטא ישראל הוא"ל^ל, וגם בהשחיתנו
דרכנו קרויים אנו בניס"ל^ל — ומים רבים לא יוכלו לכבות אהבה זו. וכאשר
מתגברים המים הרבים הזידונים — מתגברת אז ביותר האהבה בתוכה פנימה.

באופן מוזר יש, איפה, בגלות רמז לקשר הנצחי והעמוק יותר. קשר זה בא
לידי ביטוי במילה "געגועים". וכאן אולי נמצא הסבר מסוים לתופעה היהודית
כל-כך של ההתרפקות על הגלות. גטיה זו נראית לעתים כחולנית ובלתי מובנת,
אך יש בה נקודה אמיתית — קשה לנו לוותר על יסוד הגעגועים, כי דוקא בהם
מרגישים אנו את עומק הקשר בפנימיות נשמתנו לאותו אחד ויחיד טמיר ונעלם.

אכן, הגאולה לה אנו מצפים ודאי תכלול בקרבה נקודת אמת זו; בשילך
ויתגשם החלום הגדול לא יעומעם זהרו, ואש האהבה לא תעלם בשגרת החיים.
המקדש שוב לא יהפך למסוה או לתחליף מטעה במקום התוכן של הקדושה

לד. מאמרי חודש אב.
לה. סנהדרין מד, א.

לז. דברי ר' מאיר בקדושין לו, א. וראה
שו"ת הרשב"א ח"א תשובות קצד ורמב.

והטהרה, כי אם ישקף תכנים אלו באספקלריה המאירה, ועוד יגביר את אורן שבעתיים. כך לא יהיה עוד צורך להחריב בית שהתרוקן מתוכנו, כי תהא נביעה תמידית של חידוש ורעננות באש תמיד, וגם מקומם של אותם הגעגועים העזים לא יפקדו. "זכרתי להם ברית שלום עולם יהיה אותם... ונתתי את מקדשי בתוכם לעולם"לח.

כך ניתן להבין את דברי הנביא כי כל הצומות על החורבן יהפכו לששון ולשמחה ולמועדים טובים^ט — יתגלה אז כי תשעה באב הוא מועד לשמחה; כי אותו יחוד עליון המתרחש בעצם החורבן והגורם ללידת משיח, הוא המתגלה ביותר, והפעם בפנים שוחקות, בבוא משיח.

שְׂמֵחָה וְיָמֵי שְׂמֵחָה

ונחזור להווה, אל מקום המקדש, אל צעדינו הקטנים בעשיה הגדולה בדרך אל המקדש:

בוא עם המוני ישראל אל הכותל המערבי בתשעה באב, אל המקום בו "יבכין וילילו בני^מ". אך אם בעל נפש אתה, אם מרגיש הנך שעומק באב החורבן צריך להיות כתוקף הצפיה לישועה, שהחלל הנפער בחורבן מתבקש להתמלא בבנין — המשך אחר כך, קום ועלה אל הר בית ה', אל המקום בו מתהפך הבוכה קרוע הבגדים למאמין המשחק בעוז בטחונו כי עוד נבוא במועד אל בית אלקי יעקב. לך לך אל ארץ המוריה, אל אחד ההרים...

לז. על פי המבואר בסוף הפרק "מעשה ידי צדיקים", נאמר באן בקיצור כי השפלות של הגלות, המקפלת בתוכה געגועים כח עזים, חשאר גם בזמן הגאולה, אלא שאז תתמלא באור האמונה, וכך יהיו יחידיו גם הצמאן העז

לאל חי וגם הרויה ממעיני הישועה. ואכמ"ל.
 לח. יחזקאל לו, כו.
 מט. זכריה ח, יט.
 מ. מן הקינות לתשעה באב.

לז. על פי המבואר בסוף הפרק "מעשה ידי צדיקים", נאמר באן בקיצור כי השפלות של הגלות, המקפלת בתוכה געגועים כח עזים, חשאר גם בזמן הגאולה, אלא שאז תתמלא באור האמונה, וכך יהיו יחידיו גם הצמאן העז